

HÜSEYNİLER

Tunus'ta
1705-1735 ve 1756-1957
yılları arasında yönetimde bulunan
Türk asıllı aile.

Ailenin kurucusu Tunus Bey'i Hüseyin Paşa ile yeğeni Ali Paşa arasındaki rekabet yüzünden Tunus Arapları ve kabileleri iki gruba ayrıldı; Hüseyiniye denilen Hüseyin Paşa taraftarları ile Bahşiyye denilen Ali Paşa taraftarları arasındaki siyasi bölünme sonraki devirlerde de sürdü. Cezayirli'lerin yardımı ile Tunus'un yönetimini ele geçiren Ali Paşa (1735), onlara vergi vermeyi ve sınırlarında tahkimat yapmamayı taahhüt etti. 1741'de batıdaki Cenevizliler'in mercan avladıkları Teberke'yi ve halkı Fransız olan Tambert'i zaptetti. 1752'de oğlu Yûnus Bey'in ayaklanması üzerine ülkede büyük karışıklıklar baş gösterdi. Yûnus Bey babası ile yaptığı savaşta yenilerek Cezayir'e kaçmak zorunda kaldı. Ali Paşa diğer oğlu Mehmed'i Tunus'a "vatan beyi" (Tunus sancak beyi) olarak tayin etti. Ancak Cezayir'de bulunan ve yeni Cezayir dayısı Ebûşeb'a Ali Paşa'dan yardım gören Hüseyin Paşa'nın oğulları Mehmed ve Ali beyler 1756'da geri dönüp Tunus'u zaptettiler. Ali Paşa kaçmak isterken oğlu Mehmed ve torunlarıyla birlikte öldürüldü. 31 Ağustos 1756'da Hüseyin Paşa'nın oğlu Mehmed Bey Tunus dayılığına seçildi; Ali Bey de vatan beyi oldu. Böylece Tunus'un idaresi tekrar Hüseyinler'e geçti. Osmanlı Devleti Eylül 1758'de Mehmed Paşa'nın Tunus beylerbeyiliğini tasdik etti. Mehmed Paşa'nın 11 Şubat 1759'da ölümünden sonra beylerbeyilik ve dayılık paşa unvanıyla birlikte Ali Bey'e verildi. İlk on yılı sükûnet içinde geçen Ali Paşa'nın daha sonra Korsika adasına yönelik korsan hareketleri yüzünden Fransa ile arası açıldı. 1770'te

bir Fransız donanması Tunus'u bombaladı ve ülke kıyılarını üç ay süreyle abluka altına aldı. Osmanlı Devleti, Rus savaşı sebebiyle Tunus'tan donanma ve asker yardımı isteyince Fransa ile 2 Eylül 1770'te barış yapıldı. Ali Paşa, ağabeyi Mehmed Paşa'nın vasiyeti üzerine Mahmud ve İsmâil adındaki iki küçük oğlunu himayesine almıştı; çocuklar büyüyünce beylik onlara kalacaktı. Ancak Ali Paşa bu vasiyete uymadı ve kendi oğlu Hammûde'nin beyliğe geçmesine çalıştı. Önce çok iyi bir eğitim görmüş olan oğlunu devlet işlerine soktu ve ona vatan beyliğini verdi; resmî yazılar Ali Paşa adına yazılıyor, fakat Hammûde Bey tarafından imzalanıyordu. Daha sonra İstanbul'a oğlunun kendi yerine geçmesini önerdi. Önerisi kabul edilerek Tunus beylerbeyliği fermanı ile hil'at gönderildi. Ali Paşa 26 Mayıs 1782'de ölünceye kadar yeğenlerini korudu ve ölürken de aynı şekilde davranması için oğluna vasiyetle bulundu.

Hüseyin ailesinin en kudretli simalarından biri olan Hammûde Paşa'nın ilk yılları genellikle sakin geçti. Yönetici sıfından Mehmed ve Ali beylerin isyanı kısa zamanda bastırıldı. Venedik ile 1784-1792 yılları arasında devam eden savaşta Venedik donanması Sûs, Sefâkus ve Goletta'yı bombaladı. 1787-1792 Osmanlı-Rusya / Avusturya savaşları sırasında Tunus gemileri Akdeniz'de korsanlık faaliyetinde bulundular. III. Selim, Hammûde Paşa'nın hizmetini takdir eden bir ferman gönderdi. 1798'de Fransa'nın Mısır'ı istilâsı üzerine diğer Garp ocakları gibi Tunus da Fransa'ya savaş ilân etti ve Mısır'a giden Fransız gemilerinin vurulmasına yardımcı oldu. Hammûde Paşa idaresindeki Tunus'un ziraata dayalı gelirleri arttı, dış ticareti gelişti ve halkın refah seviyesi yükseldi. Hammûde Paşa, Tunus'ta otoritesini sınırlayan Cezayirli'lerle ve yeniçeri grupları ile uğraştı. 1806'da kendisine yapılan bir suikast girişimini bahane ederek şüpheli bazı Cezayirli'leri öldürttü, yeniçerilerin de sayılarını azaltmaya çalıştı. Bu sırada sayıları 3-4000 civarında olan yeniçeriler, yönetimin bir ailede kalmasını kendi menfaatlerine uygun görmeyerek Hammûde Paşa'yı öldürüp aralarından birini bey seçmek amacıyla 30 Eylül 1811'de isyan ettiler ve Hüseyinler'i tanımadıklarını, doğrudan Osmanlı hükûmetine tâbi olduklarını bildirdiler. Sonunda bir kısmı katliama uğradı ve ocaklarına büyük bir darbe vuruldu. Hammûde Paşa'nın 6 Eylül 1814'te vefatı üzerine yerine kardeşi Osman Bey getirildi. Ancak

daha Bâbîâli tarafından tasdik edilmeden öldürüldüğü için (9 Aralık 1814) elli yıldan beri sırasını bekleyen Mehmed Paşa'nın oğlu Mahmud Bey, 22 Aralık 1814'te paşalık unvanı verilerek Tunus'a vali tayin edildi.

Mahmud Paşa Cezayir'den çekindiği için donanmaya önem verdi ve gemi sayısını arttırdı. Gemiler Akdeniz'de hristiyan sahillerini vurdular. 1815'te bir Tunus filosu Sicilya kıyılarına yağmaladı. Viyana (1815) ve Aix-la-Chapelle (1819) kongreleri sonucunda Avrupalılar dikkatlerini Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ın korsanlık faaliyetlerine çevirdiler. Lord Exmouth kumandasında bir İngiliz filosu 1816 ve 1819'da Tunus şehirlerini bombaladı ve onları korsanlık konusundaki şartları kabule zorladı. Yunanlılar'ın 1821'de ayaklanması üzerine Osmanlı Devleti Garp ocaklarından asker ve donanma isteyince Mahmud Paşa 20 Eylül 1821'de Morali Ahmed Reis kumandasında bir donanma gönderdi.

Mahmud Paşa'nın 29 Mart 1824'te vefatından sonra yerine oğlu Hüseyin Paşa geçti. Hüseyin Paşa'nın Yunan isyanı dolayısıyla Mora'ya gönderdiği donanma Navarin'de Osmanlı donanması ile birlikte yakıldı (1827). Bu dönemde Fransa Cezayir'e saldırdı (1830). Tunus, aralarında süregelen anlaşmazlık sebebiyle Cezayir'e yardımda bulunmadığı gibi Kaptanıderyâ Çengeloğlu Tâhir Paşa'nın Tunus üzerinden oraya gitmesine de engel oldu. Ayrıca durumunu kuvvetlendirmek için Fransa ile bir antlaşma imzalayıp korsanlık ve köleliği kaldırmayı taahhüt etti (17 Ağustos 1830). Genelde bu yıldan sonra Fransa'nın tesir ve teşvikiyle Tunus paşalarının Bâbîâli'ye karşı daha bağımsız hareket ettikleri görüldü. II. Mahmud'un ve Mısır'da Mehmed Ali Paşa'nın başlattıkları askerî reformlar Tunus'ta ilgiyle karşılandı. Hüseyin Paşa, padişaha başvurarak subay ve askerlerinin yetiştirilmesi için askerî kanun, tâlimat, müzikla, üniforma örnekleri istedi ve 1832'de bir bölük Tunuslu asker İstanbul'da eğitim gördü. Sonuçta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı tarzında nizamî ordu kurma teşebbüsü başarılı oldu ve erat sayısı az zamanda 5000'i buldu.

Hüseyin Paşa'nın 21 Mayıs 1835'te ölümü üzerine kardeşi Mustafa Bey, yeni teşkilâta göre asâkir-i mansûre ferikliği rütbesiyle vali tayin edilerek kendisine 24 Kasım 1835'te nişan, kılıç, hil'at ve tevcih fermanı gönderildi. Ancak Bâbîâli'nin her yıl belli bir vergi ödenmesi isteği Tunus

Tunus
Beylerbeyi
Hammûde Paşa

tarafından kabul edilmedi. Osmanlı Devleti'nin 1835'te Trablusgarp'ta Karamanlı ailesinin hâkimiyetine son vermesi sırasında Mustafa Paşa, Kaptanıderyâ Tâhir Paşa'ya yardım etmekle birlikte kendilerinin de aynı âkibete uğramasından çekinerek Fransa'ya yaklaştı.

Mustafa Paşa'nın 11 Ekim 1837'de ölümünden sonra yerine oğlu Ahmed Bey geçti. Osmanlı Devleti, bağılık alâmeti olarak Ahmed Paşa'dan yıllık verginin ödenmesini istedi. Fakat Ahmed Paşa, verginin affı için devrin âlimlerinden Şeyh İbrâhim er-Riyâhî'yi İstanbul'a gönderdi. Bunun üzerine Tunus'un Trablusgarp gibi merkeze bağlanması düşünüldüyse de Fransa'nın karşı çıkması ve tehditkâr davranması üzerine bundan vazgeçilip (1838) idarecilerini daha fazla Fransa'ya itmeme ve merkeze olan bağılıklarını güçlendirme siyaseti güdüldü. Ahmed Paşa'nın ricası üzerine 9 Ağustos 1840'ta kendisine müşirlik ve vezirlik rütbeleri verildi ve bu durum Hüseyinî ailesinde ilk defa olduğu için sonraları ondan "müşir-i evvel" diye bahsedildi. Bu arada Ahmed Paşa'ya 1839 Tanzimat Fermanı esaslarını uygulaması için emir gönderildiyse de paşa Tunus'ta şartların farklı olduğu gerekçesiyle bunu geciktirdi. Ancak yine de Batılılaşma faaliyetlerini başlatan ilk Hüseyinî beyi odur. Bu faaliyetler arasında ordu ve donanmanın güçlendirilmesi, bürokrasinin islahı, eğitim kurum ve sistemlerinin yenilenmesi, maliyenin tanzimi, gelir kaynaklarının artırılması ve gayri müslimlere müsamaha gösterilmesi önde gelir. Ayrıca Porto Farina'da bir tersane ve Bardo'da bir harp okulu kurdu ve Fransa'dan hocalar getirtti. Ahmed Paşa, daha sonra merkezle yazışmalarında Türkçe yerine Arapça kullandı ve bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başladı. Bir de "Hüseyinî nişanı" ihdas et-

ti. Ancak yaptığı aşırı harcamalar Tunus hazinesini sıkıntıya soktu. Bunlara rağmen kendisine ibkâ fermanı ve Mayıs 1852'de iftihar nişanı yollandı; Ahmed Paşa da Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne 14.000 kişilik yardımcı bir kuvvet gönderdi (1854).

Ahmed Paşa'nın 1855'te ölümü üzerine amcasının oğlu Mehmed Paşa valiliğe getirildi ve "müşir-i sâni" olarak anıldı. Mehmed Paşa, İstanbul'a sadakat ve bağılılığını bildirdiği gibi Avrupa devletlerine karşı da temkinli bir siyaset takip etti. Geçmiş devrin aşırı harcama ve israflarına son vererek malî durumu islah etmek ve halkı idarecilerin suistimallerinden kurtarmak için bazı tedbirler aldı. Tunus şehrinde bir belediye meclisi kurdu. Fransız konsolosu Leon Roches ve İngiliz konsolosu Richard Wood'un baskıları üzerine Tanzimat ve Islahat fermanlarının esaslarını içeren "Ahdü'l-emân"ı yayımladı (10 Eylül 1857). Bununla Tunus halkına kanun, vergi, ticaret ve çalışma eşitliği, vicdan hürriyeti, yabancılara da mülk edinme ve mesleğini uygulama hakkı, dinî serbestlik vaad ediliyordu. Mehmed Paşa Tunus paralarına Osmanlı sultanının adı yanında kendi adını da koydurdu.

Mehmed Paşa Eylül 1859'da ölünce kardeşi Mehmed Sâdık Bey vali seçildi. Hüseyinî ailesinin üçüncü müşiri Sâdık Paşa daha önce başlanmış olan yenilik hareketlerini devam ettirdi. Eylül 1860'ta III. Napolyon'un Cezayir seyahati dolayısıyla yanına gidip görüştü ve ondan reformlar için teşvik gördü. 29 Ocak 1861'de ilk Tunus anayasası "Kânûnü'd-devle" adıyla ilân edildi ve Meclis-i Ekber açıldı. Anayasaya göre icra kuvveti Tunus beylerbeyine aitti. Teşriî kuvvet, paşa tarafından seçilen nâzırlarla altmış üyelik Meclis-i Ekber arasında bölünüyordu. Kazâî kuvvet ise bağımsızdı ve mahkemeler şeriatla ceza hukukuna uymak zorundaydılar. Ayrıca valinin emrinde istişârî mahiyette yüksek görevliler, ulemâ ve şeyhlerden oluşan bir meclis-i has vardı. Eyalet idaresi "kâidât" denen bölgelere ayrılmıştı ve buralarda kâidler görev yapıyordu. Bu dönemde israf ve lüks yeniden başladı. İç borçlanma fayda sağlamadığından 1863'te Paris'teki Banker Erlanger şirketinden borç para alındı. Aşırı vergilerin Tunus halkı için tahammül edilmez bir noktaya gelmesi halkın İbn Gızâhum'un liderliğinde ayaklanmasına sebep oldu (1864) ve isyan bütün Tunus'a yayıldı. Meclis-i Ekber'in çalışmaları durduruldu, 1857'den beri yapılan bir kısım yenilikler

kaldırıldı. İsyan sırasında padişahın itibarı arttı ve bir kısım şehirler Osmanlı bayrağı çekti. Bâbiâli, Ali Haydar adlı bir üst düzey bürokratını fevkalâde komiser olarak Tunus'a gönderdi. Ali Haydar Efendi, ihtiyatkâr bir siyasetle yetkilileri ve konsolosları ikna ederek sükûneti sağladı. Mehmed Sâdık Paşa isyan sona erince padişaha teşekkürlerini sunmak, Osmanlı-Tunus ilişkilerini yeniden gözden geçirmek ve valiliğin evlâdına intikalini sağlamak için en güvenilir adamlarından Hayreddin Paşa'yı İstanbul'a yolladı. Sadrazam Fuad Paşa ile yürütülen görüşmeler sonunda bir emr-i sâmi hazırlanarak devletin Tunus üzerindeki hükümlerlik hakları ve valinin görevleri belirlendi; buna göre veraset Hüseyinî ailesinde kalacak ve daha önce yayımlanmış olan Ahdü'l-emân'ın prensiplerine uyulacaktı. İsteğinin sadrazam imzasıyla yerine getirilmesinden pek memnun kalmayan Sâdık Paşa, 1870'te Fransa'nın Prusya'ya yenilmesini fırsat bilerek Hayreddin Paşa'yı tekrar İstanbul'a gönderdi. Bunun üzerine 9 Şâban 1288 (24 Ekim 1871) tarihli fermanla Tunus'un Osmanlı Devleti'ne bağılılığı ve valiliğin veraseten Mehmed Sâdık Paşa ailesine verildiği teyit edildi. Hutbede padişahın adı okunacak, para onun namına basılacak ve yönetim işlerinde serbest olacak, fakat yabancı devletlerle siyasî antlaşmalar yapamayacaktı. Tunus halkı tarafından iyi karşılanan bu ferman-dan sonra Sâdık Paşa Hayreddin Paşa'yı 21 Ekim 1873'te "müdîran" reisliğine (vezir-i ekber) getirdi. 1877'ye kadar bu görevde kalan Hayreddin Paşa 1864'te yavaşlayan reform çalışmalarına yeniden hız verdi; sosyal güvenliği sağladığı gibi idare, eğitim, evkaf, esnaf teşekkülleri, mahkemeler ve ticaret alanlarında reformlar yaptı. Zeytûne Medresesi'nde eğitimi modernleştirdi ve Sâdık Koleji'ni açtı. Osmanlı Devleti ile bağları kuvvetlendiren bir siyaset güttü. Hayreddin Paşa'dan sonra reis-i müdîrân olan (Eylül 1878) Genç Mustafa Paşa ise İtalyan politikasına meyletti. Fakat Tunus üzerinde çeşitli emeller besleyen Fransa, Nisan 1881'de 30.000 kişilik bir kuvvetle ülkeyi istilâya başladı. Mehmed Sâdık Paşa Osmanlı Devleti'ne başvurduysa da yeterli yardım gönderilemedi. Fransız kuvvetlerinin ilerlemesi üzerine Mehmed Sâdık Paşa eyaletin askerî, hâricî ve malî idaresini fiilen Fransa'ya bırakan 12 Mayıs 1881 tarihli Kassâr Said (Bardo) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Osmanlı hükûmeti Tunus'un işgalini ve imzalanan antlaşma-

Tunus
Valisi
Ahmed Paşa

yı tanımadı ve bölgeye donanmayla asker gönderme girişiminde bulundu; ancak o sırada İngiltere'nin Mısır'a yerleşme hazırlıklarına başlaması sebebiyle bunu başaramadı.

İşgal üzerine bazı Tunuslu vatan severler İstanbul'a giderek II. Abdülhamid'in siyasetini etkilemeye çalıştılar. Osmanlı Devleti Tunus'ta Fransız işgalini ve idaresini hiçbir zaman kabul etmedi. Fransız işgal idaresi Hüseyinî ailesine dokunmadı; fakat asıl idare genel valinin elindeydi. 1882'de Mehmed Sâdık Paşa'nın ölümü üzerine kardeşi Seydi Ali Bey'i Tunus beyi tayin eden Fransa, onunla imzaladığı 8 Haziran 1883 tarihli Mersâ Mukavelesi ile bazı haklar daha kazandı. Bey nazarı olarak emâretin hükümdarı sayılıyor; vekiller heyetinin başkanı ise Fransız'dı. Seydi Ali Bey'den sonra sırasıyla Muhammed el-Hâdî (1902-1906), Muhammed en-Nâsir (1906-1922), Muhammed el-Habîb (1922-1929), Ahmed (1929-1942), Munsîf (1942-1943) ve Lamin (1943-1957) Tunus beyi oldular. 1956'da, 1900'lerde başlayıp 1920'lerde hızlanan milliyetçilik hareketleri ve Destûr Partisi'nin faaliyetleri sonucu Fransız işgaline, ertesi yıl cumhuriyet idaresi kurulunca da Hüseyinî ailesinin hükümlerine son verildi.

Hüseyinîler dönemi Tunus'un sosyal hayatında büyük değişikliklere yol açmış, özellikle eğitim ve mimariyi etkileyerek önemli şahsiyetlerin yetişmesine ve bayındırlık eserlerinin yapılmasına imkân sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 119, 120, 129, 130, 132, 133, 135, 140, 145, 147, 153, 155, 157, 159, 180, 186, 188, 189, 190, 196, 198, 200, 207, 226, 227, 238, 259; BA, HH, nr. 18688 A, B, C, 22430, 22479, 22558, 22749, 27144, 48761; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 7803, 10744; BA, DÜİT, nr. 77/3; BA, Mesâil-i Mühimme İradeleri, sene: 1258-1264, nr. 2108-2143; BA, Ayniyat Defteri, nr. 966-968; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Hulâsa-i Ahvâl-i Tunus-i Garb*, İÜ Ktp., TY, nr. 6145; Hüseyin Hoca, *Zeylû Beşâ'iri ehli'l-îmân*, Tunus 1908; Muhammed es-Senûsî, *Mûsâmerâtü'z-zarîf bi-husni't-ta'rif*, Tunus 1296; Muhammed Sagir b. Yûsuf, *al-Maşa al-Malakî: Chronique tunisienne (1705-1771)* (trc. V. Serres - M. Lasram), Tunis 1900; Muhammed Bayram el-Hâmis et-Tûnisî, *Safvetü'l-i'tibâr bi-müstevâ'î'l-emşâr ve'l-aşkâr*, Kahire 1302, I-V; İbn Ebû'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân bi-aḥbârî mülûkî Tunis ve aḥdi'l-emân*, Tunus 1963-66; III-VIII; François, *Tunis et la régence sous Mohammed el-Sadok Bey*, Paris 1867; H. Hugon, *Les emblèmes des Bey de Tunis*, Tunis 1913; P. Grandchamp, *Documents relatifs à la révolution de 1864 en Tunisie*, Tunis 1935, I-II; Aziz Samih [İlter], *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936, II, 150-184; J. Pignon, *La Tunisie*

turque et husseinite, Initiation à la Tunisie, Paris 1950; Ch.-A. Julien, *Histoire de l'Afrique du nord*, Paris 1952, II; J. Ganiage, *Les origines du protectorat français en Tunisie: 1861-1881*, Paris 1959; R. Mantran, *Inventaire des documents d'archives turcs du Dar el-Bey*, Paris 1961; a.mlf., "L'évolution des relations entre la Tunisie et l'empire ottoman du XVIe au XIXe siècle", *Cahiers de Tunisie*, sy. 26-27, Tunis 1959, s. 319-333; a.mlf., "Husaynids", *EP* (Fr.), III, 657-658; Abdeljelil Temimi, *Recherches et documents d'histoire maghrébina, la Tunisie l'Algérie et la Tripolitaine de 1816 à 1871*, Tunis 1971; L. Carl Brown, *The Tunisia of Ahmad Bey, 1837-1855*, Princeton 1974; Muhammed Râşid el-İmâm, *Siyâsetü Hammûde Bâşâ fî Tunis, 1782-1814*, Tunus 1980; M. H. Cherif, *Pouvoir et société dans la Tunisie de Husayn Ben Ali (1705-1740)*, Tunis 1984-1986, I-II; K. J. Perkins, *Tunisia: Crossroads of the Islamic and European Worlds*, Boulder 1986, s. 61-115; Atilla Çetin, *Tunuslu Hayreddin Paşa*, Ankara 1988; İ. H. Uzunçarşılı, "Tunus'un 1881'de Fransa Tarafından İşgaline Kadar Burada Valilik Eden Hüseyinî Ailesi", *TTK Belleten*, XVIII/72 (1954), s. 545-580; Abdurrahman Çaycı, "İtalya'nın Tunus'da Üstünlük Teşebbüsü Cedayda Meselesi ve Osmanlı Devleti'nin Müdahalesi", *TD*, XIII/17-18 (1962-1963), s. 219-240; a.mlf., "İtalya'nın Tunus Konsoloslukları Meselesi ve 1863 Osmanlı-İtalyan Anlaşması", *TTK Belleten*, XXX/120 (1966), s. 603-619; Mesut Koman, "Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri", *İstanbul*, sy. 36, İstanbul 1966, s. 24-25; sy. 37 (1966), s. 24-25; sy. 40 (1967), s. 18-19, 31; Mehmet Maksudoğlu, "Tunusta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçışı", *ACİFD*, XV (1967), s. 173-186; a.mlf., "Tunus'un Osmanlı Devletinden Ayrılması", *MÜİFD*, IV (1986), s. 137-169; André Demeersem, "Catégories sociales en Tunisie au XIXe siècle d'après la chronique de A. Ibn Abî'd-Diyaf", *IBLA*, sy. 117 (1967), s. 1-12; sy. 123 (1969), s. 17-36; sy. 124 (1969), s. 241-272; sy. 125 (1970), s. 69-102; R. Brunschvig, "Tunus", *IA*, XII/2, s. 77-79.

ATILLA ÇETİN

HÜSEYNİYYE

(bk. NECCÂRİYYE).

HÜSEYNİYYE

(الحسينية)

Hâricîler'den Ebû'l-Hüseyn adlı kişinin görüşlerini benimseyenlere verilen ad (bk. HÂRİCÎLER).

HÜSEYNİYYE

(الحسينية)

Sâhibü Fah diye tanınan Hüseyin b. Ali'ye (ö. 169/786) mensup olanlara verilen ad (bk. HÜSEYİN b. ALİ, Sâhibü Fah).

HÜSEYNİYYE

(الحسينية)

İmâmetin

Muhammed el-Bâkır'dan Ebû Mansûr el-İclî'ye, ondan da oğlu Hüseyin'e intikal ettiğini ileri süren aşırı Şîî Mansûriyye fırkasının bir kısmına verilen ad (bk. İMÂMİYYE; KEYSÂNİYYE).

HÜSEYNİYYE

(الحسينية)

H. Peygamber neslinden olup torunu Hüseyin gibi Allah'a çağıranlara itaat etmenin gerekli olduğunu benimseyen Zeydiyye'den bir gruba verilen ad (bk. ZEYDİYYE).

HÜSEYNİYYE

(حسينية)

Şîa'nın muharrem ayında toplu matem merasimlerini icra ettiği yerlerin genel adı.

Başlangıçta tâziye merasimlerinin yapıldığı köy ve şehirlerdeki dört yol kavşaklarında bulunan büyük meydanlar bu isimle anılmıştır. Irak ve Lübnan'da hüseyniyye, İran'da hüseyniyye veya tekiye, Uman ve Bahreyn'de me'tem adıyla anılan bu yapılar Hindistan'da imambârâ, azâhâne ve âşûrhâne diye bilinir. Bazı kaynaklarda, IV. (X.) yüzyılda Bağdat'ta kaba kumşarlardan çadırların kurulduğu büyük meydanlarda muharrem merasimlerinin icra edildiği, katılanlar için de muhafazalı yerler hazırlandığı şeklindeki beyanlar dikkate alındığında ilk hüseyniyyelerin açık meydanlar olduğu anlaşılır. Bir kısım kervansaraylar, ileri gelen kimselerin evlerinin avluları ve camiler de geçici bir zaman için hüseyniyye görevi ifa etmiştir. Bunların kalıcı olanları XVIII. yüzyıl başlarında Hindistan'da inşa edilmiştir (Peterson, s. 65). Daha sonra özellikle İran'da ravza okunması ve tâziye merasimlerinin icra edilmesi için özel bir plana göre yapılmış binalar da bu isimle anılmaya başlanmıştır.

İran şehirlerinde hemen her semtte mevcut olan hüseyniyyelerin bir kısmı zengin kimseler tarafından inşa edilmiş, bir kısmı da merasimin icra edileceği yerdeki mahalle sakinleri ve esnafın yardımları ile yapılmıştır. Ayrıca çeşitli adaklara bağlı olarak kurulmuş çok sayıda hüsey-